ФАКТОРИТЕ, СЪЗДАЛИ МОДЕРНА БЕЛГИЯ (1830–1831)

Светла Глушкова

Mais malheur, si de l'arbitraire
Protegeant les affreux projets
Sur nous du canon sanguinaire
Tu venais pointer les boulets !
Alors tout est fini , tout change;
Plus de pacte, plus de traite
Et tu verrais tomber l'Orange
De l'arbre de la Liberte[1].

Деветнадесети век е век на революции, векът, в който се раждат много от съвременните европейски държави. Именно революционните процеси в Европа разкъсват границите на Хабсбургската, на Османската империи, на неустойчивите наполеонови завоевания, от които се създават модерните държави.

До създаването на националните си държави народите преминават през много борби и стълкновения – политически, етнически, религиозни.Успехът на държавното обединение често пъти зависи от пазарлъците и договореностите между силните държави в Европа, от началото на този век приели названието Велики сили. Ярък пример за сложните и продължителни процеси при създаването на държавата е раждането на модерна Белгия.

В края на XVIII век земите, които по-късно образуват Белгия са провинции в Хабсбургската империя. Едрото земевладение е в ръцете на католическото духовенство. Цеховите корпорации в манифактурната промишленост, митническите закони, липсата на единна парична система спират развитието на селското стопанство и на промишленото производство, на пазарните отношения[2]. Провокирано от идеите на Френската буржоазна революция от 1789 г. в страната избухва антиавстрийско национално движение. Образуваната република, разпокъсана от вътрешни борби, отново е окупирана от Австрия.

След 1794 г. Белгия е присъединена към Франция. Унищожени са цеховите, вътрешните митнически налози, създадена е единна система на мерките, теглилките, на паричното обръщение. Една от най-важните придобивки на белгийското общество е приемането на единно законодателство. Бързо се развиват текстилната, въгледобивната промишленост и металургията, за което способства и свободният достъп на белгийски стоки до свободния френски пазар.

След разбиването на Наполеон Бонапарт, по силата на решенията на Виенския конгрес (1814 г.) Белгия насилствено е присъединена към Холандия. Неотчитайки желанията на народите, нито наследствените права на многочислените князе, картата на Европа е променена. Най-важно е да се съхрани балансът между петте велики държави: Русия, Англия, Франция, Австрия и Прусия[3].

Всъщност въпросите решават Англия, Русия и победена Франция, Представителите на Великите сили на Виенския конгрес са наясно, че създадените от тях съперничещи си държави не са устойчиви, нито договорeностите – постоянни. Но проведеният конгрес е един механизъм за поддържане на мира и препоръките за регулярното свикване на представителите на Великите сили за разрешаване на възникнали проблеми е успех за европейската дипломация. Оттогава се появяват в дипломацията и термините „Велики сили“ и „европейско общество“[4].

Новосъздаденото обединение между белгийските и холандски провинции е непопулярно и в двете страни. Вилхелм I от Оранжската династия е провъзгласен за крал на Обединено кралство Нидерландия, в което влизат още Лиежското епископство и Великото херцогство Люксембург. Според замисъла на страните – участници във Виенския конгрес, ролята на Нидерландското кралство е да стане ефективен заслон срещу евентуална френска експанзия[5]. Приета е нова, временна конституция. Съставена е „Особена комисия“ от равни числа представители от Северна и Южна Нидерландия (бъдеща Белгия),която трябва да изработи конституцията. Висш орган на управление на страната стават Генералните щати. По настояване на представителите на южните провинции Генералните щати се състоят от две палати. Във Върховната палата влизат 55–60 човека, назначени от краля, а в Долната камара по 55 представители от двете провинции. Избирателният ценз е много висок. В южните части на 60 000 се пада един представител, а в северните – на 80 000. Новата конституция дава неограничени права на краля, който назначава членовете на Върховната палата и министрите. Генералните щати се свикват, редувайки се в Хага и в Брюксел, но всички важни административни органи се намират в северната част на кралството. От всички министри само един е южняк. Макар че официално се води като единна държава с две резиденции – Хага и Брюксел, в кралство Нидерландия има неравномерно разпределение на властта. Правителствената политика в търговията, в налозите и данъците е в ущърб на промишлено развитата и икономически по-напреднала Белгия. Продължават и религиозните търкания между протестанти и католиците от юг, макар че Вилхелм I анонсира „религиозен неутралитет“. Стремежът на властта към „нидерландизация“ на обединеното кралство, с предложение към 1830 година нидерландския език да стане официален, засилва опозиционното настроение в страната В Генералните щати белгийските представители не приемат десетгодишния бюджет (1829 г.). В Долната камара се разгаря борба против Вилхелм I и неговата политика на пренебрегване на южните провинции. Недоволни са както либералната част на белгийското общество, така и католическите среди (които по време на испанското и австрийското владичество засилват влиянието си), сега са засегнати от отнетите им привилегии от протестанта Вилхелм I. През 1829 г. в белгийските провинции се разгръща

широко движение за събиране на подписи под петиция, в която се настоява за свобода на образованието и печата, за независимост на съдебната власт и съдопроизводството, отговорност на министрите, свободно ползване на френски език, отмяна на телесните наказания и др. Петицията е подписана от над 360 000 човека[6].

Искрата, която запалва Белгийската революция през лятото на 1830 година, отново идва от революционен Париж, където през юли избухва въстание срещу реставрационния режим на Бурбоните. На барикадите в Париж се бият студенти и журналисти, офицери и предприемачи – всички, които са привърженици на либералните идеи.

Революционната вълна залива цяла Европа – Испания, Португалия, Русия (Полското въстание), даже Англия, според известния изследовател на XIX век Е. Хобсбаум, не е подмината от вълненията, които за пръв път в новата история са аналогични с европейските[7].

Френската революция от юли 1830 година има най-силно влияние в Белгия, където конфликтът зрее отдавна и където се решават не само социални проблеми, а целта на въоръженото въстание е извоюване на национална независимост. В горещата нощ на 25 юли в Брюкселската опера има представление, което завършва с хорово изпълнение с патриотичен текст. На излизане от театъра, въодушевената публика издига лозунги срещу холандското потисничество. На сутринта улиците на Брюксел се изпълват с въоръжени групи, които разбиват къщите на холандските чиновници, печатниците на правителствените вестници, пожари обхващат фабриките и работническите предградия. Революционната вълна бързо обхваща цялата южна част на Обединеното Нидерландско кралство. Принц Вилхелм, синът на монарха Вилхелм I с правителствена войска провежда неуспешна атака срещу Брюксел. Към въстаниците от Лиеж, ръководени от Шарл Рожие, се стичат хиляди доброволци , които отблъсват кралските войски. Към освободените южни земи се присъединяват голяма част от Люксембург и холандски Лимбург.

Нидерландското правителство иска помощ от европейските държави за интервенция и потушаване на революцията. Вилхелм I изпраща писмо до руския владетел Николай I с молба за въоръжена помощ, като подчертава, че потушаването на революцията в Белгия ще допринесе за мира в Европа. Николай I обещава помощ, която приема като морално задължение, тъй като сестра му – великата княгиня Анна Павловна, през 1816 г. се жени за нидерландския престолонаследник Вилхелм Оранжски. Съгласието на руския император се поддържа от Австрия. Въстанието в Полша и броженията в многонационалната Австрийска империя осуетяват желанието на двамата императори[8].

В Брюксел е сформирано Временно правителство от демократично настроените буржоазни водачи – Еманоел Огворст, Шарл Рожие, Феликс де Мерод. Първата инициатива на правителството е да обяви най-важните си придобивки: свобода на образованието, на печата и на театъра, на политическите събрания и на политическите организации, на вероизповеданията, независимост на съдопроизводството. На 4 октомври 1830 г. правителството обявява Декрет за независимостта на Белгия. Взема

се решение за свикване на Национален конгрес, който да реши два важни въпроса – за бъдещото политическо устройство на младата държава и за конституцията. На 10 ноември се свиква Националният конгрес в сградата, където преди това се събират Генералните щати. Издигнат е трикольор от черно, жълто и червено, с което показват верността си към френската революция. В първото събрание има леко превъзходство на католическите среди над либералите. Макар че представителите в Националния конгрес са издигнати от двете течения в белгийското общество – католическо и либерално, в идейно отношение те не са носители само на либерализма или на десницата. Първият акт на конгреса е да приеме оставката на Временното правителство и да обяви Прокламацията за независимостта на страната. Никой не поставя въпроса за националното единство на южните провинции. Федералното устройство се е дискредитирало още от Наполеон I. Интересни дебати се разгарят за избора на форма на управление на новата държава. Привържениците на републиката произнасят пламенни речи, макар да знаят, че са обречени на неуспех: „ Аз гласувам за република, защото тя е триумф на способността и добродетелността“ – провиква се Робол[9]. Монархистите се противопоставят с аргументи, лишени от сантименталност – изборността на временни власти води до кризи и сътресения. Жозеф Лебо изтъква, че конституционната монархия е далеч по-мъдра политическа комбинация, отколкото републиката. Аргументите на Пол Дево са: представителната конституционна монархия – това е свободата на републиката с по-малко равенство, но гаранция за стабилност, обществен ред и в края на краищата на по-резултатна свобода. Голяма част от участниците в Националния конгрес са очевидци на събитията и развитието на Френската революция от 1789 г. и републиката ги плаши. Всички достигат до убеждението, че когато една революция достига своята цел, тя трябва да спре. В деня на гласуването (22 ноември 1830 г.) републиканците получават 13 гласа срещу 174 за представителна конституционна монархия, оглавявана от наследствен владетел. След три дена конгресът взема решение, че изключва завинаги Оранжската династия от претендент за белгийския престол.

Докато в Брюксел заседава Националният конгрес, европейските страни и най-вече Англия се страхуват от либерализиране на процесите и разширяване влиянието на Франция в новата държава. В края на ноември в Лондон се свиква конференция и решението за съдбата на Белгия се предоставя на Великите сили. Вилхелм I подновява военните провокации и първото решение на Лондонската конференция е спирането на военните действия и подписване на примирие между белгийци и холандци. Работата на конференцията протича при закрита врата, в дискусии и противоречия и трае почти година. Русия, Австрия и Прусия не са склонни да приемат отцепването на южните провинции от Нидерландското кралство. На конференцията Франция се представлява от посланика си в Лондон Талейран, дългогодишен дипломат и ловък политик[10]. Представител на Англия и домакин на конференцията е външният министър Палмерстон, чиито либерална правителство е взело скоро властта. Палмерстон смята за недостатъчно да се регистрира само раздялата на двете части на Нидерландското кралство, а влага целият си талант да убеди останалите участници за необходимостта

от признаване независимостта на Белгия като гаранция за европейското равновесие. Талейран предлага на Холандия да се предадат фламандските провинции, на Прусия – Лимбург, за Франция – Валония и пристанищата Остен и Анвер. Палмерстон се противопоставя на това предложение като заявява: "Ако Великите сили веднаж захапят тортата, те няма да останат доволни само с един залък, а ще искат да изядат жертвата цяла"[11]. На конференцията се взема решение нито един принц от царстващите фамилии на петте Велики сили да не се кандидатира за белгийския престол.

В Брюксел продължава работата на Националния конгрес, който трябва да изготви и приеме новата конституция. Според нея Белгия е парламентарна монархия по британски образец с двукамарно законодателно събрание. Долната камара се съставя от пряко избрани представители, а горната по наследство и чрез избори. Високият имуществен ценз допуска до избори само 50 000 от почти 4-милионното население на страната. На 7 февруари 1831 година е публикувана конституцията. Макар че в Националния конгрес лек превес имат представителите на католическите среди приетата Белгийска конституция става най-либералната харта на континента. В основата на конституцията е залегнала френската Декларация за правата на човека и гражданина: всички граждани са равни и могат да заемат обществени длъжности и служби, ако са добродетелни и способни; данъците се разпределят по равно; съдопроизводството е еднакво за всички; гарантира се неприкосновеността на собствеността. Другите важни принципи, залегнали в Конституцията са прокламирани още в първите дни от победата на Белгийската революция – свобода на образованието, на вероизповеданията, на словото и печата, на политическите събрания и обществените сдружения[12].

В началото на февруари Националният конгрес издига кандидатурата на херцог Немур, вторият син на френския крал Луи Филип за крал на Белгия. За Париж заминава делегация, която след 10-дневен престой е приета от френския крал, но не получава неговото съгласие. Луи Филип е запознат с решението на провеждащата се в Лондон конференция, че монарсите на Великите сили не могат да излъчват от своите дворове крал на новата държава. Вилхелм I, който има шпиони и поддържници в белгийската армия се готви за реванш. Възниква опастност от гражданска война. На 24 февруари Националният конгрес избира С. Дьо Шокие за регент. Той има голяма популярност сред белгийското общество, но е твърде възрастен, скромен, дори посредствен. Шокие търси нови хора за министри и успява да формира правителство от либерали. През април министърът на външните работи предлага да се сондира с Англия и Франция кандидатурата на Леополд Сакс Кобургота. Англия се съгласява, с изричната уговорка, това да не се представя като нейно предложение. Леополд произхожда от стар немски аристократичен род, но прекарва младостта си в английския кралски двор. Участва в армията на съюзниците в битките срещу Наполеон. Елегантен и представителен, 41-годишният Леополд говори френски бавно, но без грешки, с лек немски акцент. Чичо е на бъдещата английска кралица Виктория. Когато парламентът му предлага кандидатурата си, Леополд приема с уговорката да се ратифицират от белгийците 18-те клаузи на Лондонската конференция. Запознат

с някои неприемливи за Белгия условия, като границите, дълговете, той заключава:“ Човечеството не ни предлага по-благородна и по-полезна цел, отколкото тази да се поддържа независимостта на една нация и нейната свобода“[13]. Дискусиите в парламента са горещи и оспорвани. От трибуната на Националния конгрес 9 дена се произнасят речи, изпълнени с патриотизъм и демагогия, национална гордост и самолюбие. Лебо два часа и половина говори за единството на нацията и в подкрепа на краля, с финалните думи:“ Ние всички сме белгийци“. С 152 гласа от всички 196 представители Леополд I е избран за крал на Белгия. Вилхелм I се опитва отново да провокира белгийците, навлизайки в южните провинции, дори изпраща въоръжени отряди да преградят пътя на отиващия към Брюксел Леополд. На 21 юли 1831 година новият крал на Белгия влиза в Брюксел, приет радушно от белгийския народ, одобрен от Великите сили, чиито представители заседават в Лондон до ноември. След едногодишни мъчителни преговори, съпътствани с компромиси и взаимни отстъпки на 15 ноември 1831 г. 5-те Велики сили подписват Договор за учредяване на белгийско кралство. В чл.1 се посочва че:“...Територията на Белгия се образува от провинциите Южен Брабант, Лиеж, Намюр, Хенаит, Западна Фландрия, Източна Фландрия, Антверс и Лимбург в същия вид, в който те са влизали в състава на учреденото през 1815 г. обединено кралство Нидерландия. В белгийската територия ще влезе освен това част от великото херцогство Люксембург.“ За да предотврати по-нататъшна агресия и намеса на Франция и Холандия в белгийска територия, а така също и стремеж на Белгия за разширение към Люксембург и Холандия чл. 7 гласи:“ Белгия ще бъде независима и постоянно неутрална държава. Тя се задължава да спазва такъв неутралитет по отношение на всички други държави.“ В договора се регламентира свободното ползване на каналите, Антверското пристанище остава свободно за търговско корабоплаване. Белгия поема и над 8 400 000 холандски флорината дълг, който обединеното Нидерландско кралство дължи на трети страни[14].

Повече от година след революцията от 1830 година Белгия е призната за независима, суверена държава. Успешното въстание и желанието на един народ за независимост, все още не е достатъчно основание, според Великите сили, за нарушаване решенията на Виенския конгрес (1815 г.) и образуване на нова държава. Начинанието на белгийският народ се осъществи при определени исторически условия и фактори. Присъединяването на южните провинции към Наполеонова Франция премахва не само митническите ограничения, но и феодалната разпокъсаност, уеднаквява мерки и теглилки, единно парично обръщение и пазар, развива търговията, дава път на капиталистическото производство. Формирането на нацията и издигане на националното самочувствие на основата на езика и религията са фактор за отделянето от зависимостта на Нидерландското кралство. Тези предпоставки са в основа на движението за национална и държавна идентичност. Подходящият момент на въсталите белгийци довежда до бързата и сравнително лесна победа. По нататъшната съдба на новоосвободеното отечество е дело на политиците.

Архитектите на белгийската държава решават два важни въпроса, които са от значение за легитимирането но новата държава – избор на политическо устройство

и създаване на конституция. Републиканската идея допада и е идеал за голяма част от белгийското общество. Представителите на Националния конгрес имат историческия опит на Франция, което ги предпазва от политически лутания и грешки. Въпреки сериозните дебати, които се провеждат, в името на националното единство и независимост се правят компромиси. Представителите в конгреса разбират, че на този етап републиката е немислима и неудачна. И не само доводите, че изборността и перманентната смяна на Върховната власт ще доведат до нестабилност и несигурност надделяват, а вероятността Великите сили никога да не признаят една република.

Най-голямо постижение на Националния конгрес е приемането на белгийската Конституция, която се основава на най-демократичната харта позната дотогава на европейските страни – Декларацията за правата на човека и гражданина. Подходящата кандидатура за крал, който одобрява и приема Конституцията, се оказва гарант за нейното спазване. На следващата година след коронясването си Леополд I се жени за голямата дъщеря на Луи Филип, от която има 4 деца. С династичния си брак спира евентуална френска експанзия.

Нидерландският крал Вилхелм I на няколко пъти се опитва да си възвърне бившите провинции и да ангажира монарсите на Русия, Прусия и Австрия за въоръжена интервенция в Белгия и само революционната ситуация в Европа осуетява намеренията му. Или, както мъдро заключава новоизбраният белгийски крал Леополд I, толкова е болезнено състоянието на европейското общество, че не би допуснало голяма война, която ще предизвика конфликт в принципите и ще разруши формите и структурите на това общество[15].

Великите сили признават новата държава при условие да се върнат на Нидерландия половина Лимбург и завзетата част от Люксембург. Белгия се подчинява на решенията на Лондонската конференция. Вилхелм II признава независимостта на отцепилите се от кралството му територии чак 1839 г. Модерна Белгия с представителната си конституционна монархия и най-либералната конституция ще заеме особено място в историческите анали на Европа от новото време като образец, на който ще подражават Италия и Гърция, Испания и Португалия, Румъния и България.

Белгия отбелязва бърз икономически подем още в първите години от създаването си. Започналата промишлена революция намира благоприятна почва в страната, където с бързи темпове се развива въгледобивът, металургията, текстилната промишленост. Сключването на търговски договори с Франция и Германския съюз откриват богат пазар на белгийските стоки. От 30-те години започва строеж и прокарване на жп линии и малката страна става втора след Англия с такова крупно строителство. Ненапразно я наричат „малката работилница на Европа“[16].

Подемът в икономиката, спазването на либералната конституция, създава един сравнително спокоен и демократичен дух в политическия живот на страната и дори революцията от 1848 година, обхванала цяла Европа, отминава страната.

Примерът Белгия още веднъж ни потвърждава колко продължителен и сложен процес е създаването и устройството на една модерна държава, в зависимост от външни и вътрешни фактори и от зрелостта и готовността на даденото общество.

БЕЛЕЖКИ

[1] Песен на патриотично настроените белгийци, наречена „Брабансон“, пята по време на Юлското въстание от 1830 г.

[2] K**erroux, L. G. E.** Abrege de l'istoire de la Hollande et des Provinces-Unies depuis les temps les plus anciens jusqu'a nos joures.,Leide, p. 218; **Шатохина-Мордвинцева, Г. А.** – Нидерландъ в новое и новейшее время, М., 2002, с. 56.

[3] **Zieseniss, Charles- Otto.** Le congres de Vienne et l'Europe des prices, Paris, 1984,p. 95, p.186.

[4] **Хобсбаум, Эрик.** Век революции 1789–1848. Ростов-на – Дону, 1999 с. 149–158.

[5] **Braure, Maurice.** Histoire des Pays – Bas. Paris, 1966, p. 133.

[6] **Пожарская, С. П., Намазова, А. С.** История Европы. Т. 5. М., 2000, с. 205–208.

[7] **Хобсбаум, Эрик.** Цит., съч.

[8] **Намазова, А. С.** Бельгийская революция 1830 года, М., 1979, с. 51–54.

[9] **Dumont, Georges- Henri.** Histoire de la Belgique, Bruxelles, 1997, p. 433–438.

[10] **Mourre , Michel.** Dictionnaire d'histoire universelle, 1981, p.1522.

[11] **Dumont,Georges.** Op., cit.

[12] **Арбластър, Пол.** История на страните от Бенелюкс. С., 2007, с. 220.

[13] **Mourre, Michel.** Op., cit.

[14] **Стефанова, Слава.** Международни актове и договори (1648–1918). С., 1958, с. 121.

[15] **Хобсбаум, Эрик.** Цит съч. с. 144.

[16] **Пожарская, С. П., Намазова, А. С.** История Европы. Т. 5. М., 2000, с. 208.